

Resûl-i Ekrem, Huneyn Gazvesi'nden elde edilen ganimetleri Ci'râne'de dağıtıran Mâlik b. Avf'ın ev halkı ve mallarının Ümmü Abdullah bint Ebû Ümeyye'nin yanında bir müddet tutulmasını istemiş, Mâlik b. Avf'a haber göndererek müslüman olduğu takdirde ailesini ve mallarını geri vereceğini, ayrıca 100 deve ihsan edeceğini bildirmişti. Bunun üzerine Mâlik b. Avf, Hz. Peygamber'in yanına gelerek müslüman olunca vaad edilenler kendisine verildi (a.g.e., III, 954-955). Mâlik b. Avf'ı müellefe-i kulûba dahil eden Resûl-i Ekrem onu kendi kabilesiyle Tâif ve çevresinde oturan Sümâle, Selime ve Fehm kabilelerine âmil tayin etti (İbn Hişâm, IV, 130; Taberî, III, 89). Mâlik b. Avf, kendisine bağlı kabileleri yanına alarak müşriklerle ve özellikle Sakîfliler'le mücadele ederek onlara baskınlar düzenledi. Bu baskınlardan bunalan Sakîfliler büyük kayıplar verdiler (Vâkîdî, III, 955; İbn Hişâm, IV, 130-131). Sakîfliler'in 9 (631) yılında Medine'ye gelerek müslüman olmalarında Mâlik b. Avf'ın önemli katkısı olmuştur.

Hz. Ebû Bekir zamanında da kabilesinin âmili olan Mâlik b. Avf, Kâdisiye Savaşı ve Suriye'nin fethine katıldıktan sonra Dimaşk'a yerleşti. Onun Dimaşk'taki evinin bir kilise olduğu ve evinin, Emevî Halifesi Ömer b. Abdülaziz zamanında hıristiyanların isteği üzerine çocuklarının elinden alındığı, Yezîd b. Abdülmelik zamanında ailesine iade edildiği İbn Asâkir tarafından kaydedilir (*Târîhu Dimaşk*, LVI, 481). Şair olan Mâlik b. Avf'a kendisine ait bulunmayan bazı beyitlerin atfedildiği İbn Hişâm'ın ifadelerinden anlaşılmaktadır (*es-Sîre*, IV, 91). Dimaşk'ta ilmî faaliyetlere katılan Mâlik b. Avf (İbn Asâkir, LVI, 480-481) güzel giyinen ve kendisine çok güvenen bir kimseydi. 20 (641) yılından sonra Dimaşk'ta vefat ettiği rivayet edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 805; III, 885-889, 892-893, 916-917, 924, 946, 954-956; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Kahire 1987, IV, 81-84, 90-93, 96-99, 113-114, 120-121, 130-131; İbn Sa'd, *et-Tabakât* (nşr. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1410/1990, II, 114-116; VI, 103-104; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 70-72, 78-80, 83, 88-90, 318; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, XIV, 144-145; XVIII, 85-86; XXII, 76; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), III, 1356-1357; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XV, 382-383; LVI, 479-489; İbn Hacer, *el-İşâbe*, V, 550-551; M. Watt, *Muhammad at Medina*, Karachi 1988, s. 72, 100; H. Lammens, "Mâlik b. Avf", *IA*, VII, 257-258; Muhammed Hamîdullah, "Huneyn Gazvesi", *DIA*, XVIII, 376-377.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

MÂLİK b. DİNÂR

(مالك بن دينار)

Ebû Yahyâ Mâlik b. Dînâr el-Basrî
(ö. 131/748'den önce)

İlk zâhidlerden.

Basra'da doğdu. İlk tahsilini burada tamamladığı, ilim öğrenmek için Horasan ve Hindistan'a kadar gittiği, güzel sanatlarla karşı ilgisi ve yeteneği olduğu, verâkılı yaptığı ve geçimini mushaf yazarak kazanmaya çalıştığı kaydedilmektedir. Horasan'da vefat ettiğine dair bazı bilgiler varsa da (Abdülhamîd en-Nu'mânî, V/2 [1954], s. 16) kaynakların çoğuna göre Basra'da ölmüştür. Mâlik b. Dînâr'ın gençlik yıllarında eğlence ve işret âlemlerinde bulunduğu, bir gece arkadaşlarının uyuduğu bir sırada ud çalarken duyduğu ürperti üzerine o yıllarda Basra'nın meşhur zâhidlerinden Hasan-ı Basrî'nin yanına gidip tövbe ettiği rivayet edilmektedir. Diğer bir rivayete göre ise ölen kızının rüyasında ona, "Müminlerin kalplerinin ürperme zamanı hâlâ gelmedi mi?" meâlindeki âyeti (el-Hadîd 57/16) okuması üzerine zühd hayatına yönelmiştir.

Tasavvufun oluşmasına katkıda bulunan zâhidlerden biri olan Mâlik b. Dînâr esas itibarıyla Hasan-ı Basrî'yi takip etmiş, hüzün, sadâkat, zikir, zühd, mârifet gibi konular üzerinde durmuştur (Ebû Nuaym, II, 360-361). Ona göre mârifetullahın yeri gönüldür, mârifetullahı idrak etmeden ölenler dünyadaki en tatlı şeyin farkına varmadan geç etmişlerdir. Hüzün halini yaşamayan kalbi, içinde oturulmayan harap bir eve benzetmiş, uyanık ve temiz bir kalple ciddi bir dinî hayat yaşamak için bu hali idrak etmenin gerektiğini vurgulamıştır.

Mâlik b. Dînâr yeme içme, giyinme, mal mülk, servet edinme ve şöhret kazanma konusunda riyâzet ve mücâhede esas olarak buna titizlikle uymuş, her günahın temelinde dünya sevgisi ve menfaat hirsının bulunduğuna dikkat çekmiştir. İyi bir mümin olabilmek için bu sevginin yerine Allah sevgisini koymak gerektiğini, dünyanın onu terkedenlerin ardından koşacağını belirten Mâlik bu hususta en güzel örneklerden birinin Ömer b. Abdülaziz olduğunu, Ömer dünyayı terkedince dünyanın onun ayağına geldiğini söylemiştir. Ona göre toplumu ilim, ahlâk ve fazilete yönlendirecek dört grup insan vardır. Bunlardan siddıklar Kur'an okunduğunda âhirete yönelirler; kurrâ ise Allah'a sığı-

nır ve halkı O'na yöneltir. Ebrârın üzerinde durduğu konular diline sahip olmak, tövbe-istiğfar etmek ve inzivâdır. Âlimlerin ilmiyle amel etmeyenleri kaygan taş gibidir, bereket ve yağmuru tutamaz.

Mâlik b. Dînâr amel ve davranışlarda esas unsurun ihlâs olduğuna dikkat çekmiş, kılık kıyafete önem vermemiş, süffinin eski ve yamalı elbiseler giymesi gerekmediğini, helâl kazandıktan sonra isteyenin istediği gibi giyinebileceğini söylemiştir. Zühd ve takvânın icaplarını yerine getirmeye, bu esasları halka ve yöneticilere anlatmaya çalışmıştır. Asırlarca menkıbeleri anlatlagelen Mâlik'in bir gün Basra valisiyle karşılaştığı, valinin ondan dua istediği, onun da nice mazlumlar kendisine beddua ederken kendisi için yapacağı duanın faydalı olmayacağını, önce beddualara sebep olan hususları ortadan kaldırması gerektiğini söylediği nakledilmektedir. Tâbiünden olan ve hadis rivayet eden Mâlik b. Dînâr, Hasan-ı Basrî'den başka Şakîk-ı Belhî, Râbia el-Adeviyye ve Abdülvâhid b. Zeyd ile sohbet etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 249; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 243; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 309; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 470; Serrâc, *el-Lüma'*, s. 68, 398; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 10; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 357, 360-361; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 511; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 184; Herevî, *Tabakât*, s. 142-143; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, III, 184; a.mlf., *Kuşşâş ve'l-müzekkirin* (nşr. ve trc. M. L. Swartz), Beyrut, ts., s. 74; Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretül-evliya* (trc. Süleyman Uludağ), Bursa 1984, s. 85; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 139; İbnü'l-Mülâkân, *Tabakâtü'l-evliya* (nşr. Nûreddin Şerîbe), Kahire 1393/1973, s. 183-184; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, Beyrut 1991, V, 356; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 32; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 154; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 173; Sezgin, *GAS*, I, 634; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1978, III, 162; Abdülhamîd en-Nu'mânî, "Min kütübî't-târîh", *Şekâfetü'l-Hind*, V/2, New Delhi 1954, s. 15-16; Ch. Pellat, "Mâlik b. Dînâr", *El²* (İng.), VI, 266-267.

MEHMET DEMİRCİ

MÂLİK b. DUHŞÜM

(مالك بن الدخشم)

Mâlik b. ed-Duhşüm
b. Mâlik es-Sâlimî el-Ensârî

Sahâbî.

Evs kabilesine bağlı olup Medine'de yaşayan Amr b. Avf oğullarındandır. Hazrec kabilesine mensup olduğu da söylenmektedir. Babasının adı Duhayşim, Duhşün, Duhayşin diye de kaydedilmektedir. Annesi Umeyre bint Sa'd b. Kays b. Amr b.

İmruülkays'tır. Mâlik b. Duşşüm'ün Akabe'de bulunup bulunmadığı tartışma konusu edilmekle birlikte başta Bedir olmak üzere bütün gazvelere katılmış, Bedir'de Süheyl b. Amr'ı esir alması ona büyük şöhret kazandırmıştır. Hz. Peygamber, Tebük dönüşünde Mâlik b. Duşşüm'ü Âsım b. Adî, bazı kaynaklara göre ise Ma'n b. Adî ile veya üçünü birlikte (İbn Abdülber, *ed-Dürer*, s. 242) münafıkların İslâmiyet aleyhinde faaliyet göstermek için, Amr b. Avf oğulları mahallesinde yaptıkları Mescid-i Dirâr'ı ortadan kaldırmakla görevlendirmiş, onlar da bu görevi başarıyla tamamlamışlardır.

Mâlik b. Duşşüm hakkında gerekçesi açıklanmayan bir nifak iddiası ileri sürülmüştür. Onun bazı münafıklarla sosyal ilişkiler kurmasının ve onlarla iyi geçinmesinin böyle bir dedikoduya yol açmış olması muhtemeldir. "Mâlik b. Duşşüm, Allah ve Resulü'nü sevmeyen bir münafıktır" diyen bir kişiyi Hz. Peygamber böyle konuşmaktan menetmiş ve, "Onun lâ ilâhe illallah dediğini görmüyor musun?" demiştir (*Müsned*, III, 174; IV, 44; V, 449, 450; Buhârî, "Şalât", 46, "Teheccüd", 36, "Etfime", 15, "İstîtabetü'l-mürteddîn", 9; Müslim, "İmân", 54, 55, "Mesâcid", 263, 264). İbn Abdülber, Mâlik b. Duşşüm'ün nifakla itham edilmesini doğru bulmamış, iyi bir müslüman olduğunu ortaya koyan davranışlarının böyle suçlamalara imkân vermediğini söylemiştir. Onun Bedir Gazvesi'ndeki kahramanlığı, Mescid-i Dirâr'ı ortadan kaldırmak gibi önemli bir görevi Resül-i Ekrem'in ona vermesi ve savaş meydanlarındaki yiğitliği Hz. Peygamber'e olan bağlılığını ortaya koymaktadır. Mâlik b. Duşşüm, Cemile bint Übey b. Selûl ile evlenmiş, bu evlilikten Resûlullah'a biat eden hanımlardan biri olan Füreyy'a dünyaya geldiyse de nesli devam etmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 174; IV, 44; V, 449, 450; VI, 9; Buhârî, "Şalât", 46, "Teheccüd", 36, "Etfime", 15, "İstîtabetü'l-mürteddîn", 9; Müslim, "İmân", 54, 55, "Mesâcid", 263, 264; Vâkıdî, *el-Megâzi*, I, 105, 117, 143, 282; III, 1046; İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 303, 304; IV, 174; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 466, 549; VIII, 380, 382, 383; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *en-Neseb* (nşr. Meryem M. Hayrüddir), Beyrut 1410/1989, s. 284; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, III, 559; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 372, 373; a.mlf., *ed-Dürer fi İhtisâri'l-megâzi ve's-siyer* (nşr. Şeyki Dayf), Kahire 1983, s. 242; Nevevî, *Şerhu Müslim*, I, 243, 244; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), V, 721-722; VI, 41; VII, 556-557, 562; a.mlf., *Fethu'l-bârî* (Hatîb), I, 621; *Tecrid Tercemesi*, II, 365, 366.

ZEKERİYA GÜLER

MÂLİK b. EBÛ's-SEMh

(مالك بن أبي السمح)

Ebû'l-Velîd Mâlik b. Câbir
b. Sa'lebe et-Tâî
(ö. 140/757 [?])

Medineli mugannî.

Muâviye b. Ebû Süfyân zamanında (661-680) Tay kabilesinin yaşadığı topraklarda doğdu. İbn Ebû's-Semh olarak da bilinir. Babası aynı kabileden olup annesi Benî Mahzûm kabilesinden Kureyşli bir hanımdı. Küçük yaşta babasını kaybetmesinin ardından yaşadıkları bölgede kıtlık çıkınca ailesiyle birlikte Medine'ye göç etmek zorunda kaldı. Burada sanatkarları himaye etmesiyle tanınan Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib onu evlât edindi. Cemile es-Sülemiyeye ve Ömer el-Vâdî gibi Medineli müsikîşinaslardan ders alarak kendini yetiştirdi.

684 yılında Hamza b. Abdullah b. Zübeyr'in evinde müsikî üstadı Ma'bed b. Vehb'i tanıma imkânı bulan Mâlik sesini çok beğendiği Ma'bed'den müsikî dersleri almaya başladı ve zamanının büyük kısmını onun yanında geçirdi. Yeteneğiyle kısa zamanda Medine'de tanındı ve şöhreti giderek yayılmaya başladı. Evini bir müsikî okulu haline getiren hâmisî Abdullah b. Ca'fer'in 700 yıllarında ölümü üzerine Hâşimîler'den Süleyman b. Ali'ye intisap etmekle birlikte Emevî devlet büyüklerinden de yakın ilgi gördü. Kaynaklarda, II. Yezid ve II. Velîd'in saraylarında yapılan müsikî toplantılarında Mâlik'in icralarından özellikle söz edilir. Abbâsîler'in iktidara gelişinden (750) sonra Süleyman b. Ali, Aşağı Dicle'ye vali olarak tayin edilince onunla birlikte Basra'ya kadar gitti. Kısa bir süre sonra tekrar Medine'ye dönen Mâlik, Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr'un (754-775) ilk dönemlerine kadar yaşadığı ve seksen yaşının üzerinde olduğu halde burada vefat etti.

Devrinin mugannileri arasında farklı bir yere sahip olan Mâlik'in okuyuşunda tamamen hocası Ma'bed'in üslûbu hâkimdi, bu üslûp üzerine okuduğu eserler unutulmaz icralar olarak müsikî tarihine geçmiştir. Bestekârlık sahasında da kabiliyeti olmasına rağmen Ma'bed'e duyduğu saygıdan dolayı hocası hayatta olduğu sürece beste yapmayacağına dair söz vermiştir. *el-Egânî*'de nakledildiğine göre Mâlik'in yegâne bestesi, "Lâ işe illâ bi-Mâlik bin Ebi's-Semh" sözleriyle başlayan eseridir. İshak el-Mevsîf, Mâlik'i Mekkeli

İbn Süreyc, İbn Muhriz ve Medineli Ma'bed b. Vehb ile birlikte zamanın en ünlü dört sanatkarı arasında zikreder. Mâlik şarkıları en ince nüanslarına kadar kolayca öğrenebilen, müzik estetiğini ön plana çıkararak, özellikle bulunduğu yörenin melodik unsurlarını kendine has tavrılarıyla yorumlayan bir sanatkar olarak Arap müsikî tarihinin en önemli simaları arasında yer alır. Yetiştirdiği talebeler içinde Muhammed b. Âişe en meşhurlarındandır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müberred, *el-Kâmil*, Beyrut 1986, II, 804-805; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VII, 252; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferîd*, VI, 29; Ebû Bekir es-Süfî, *Eş'âru evlâdî'l-hulefâ* (nşr. J. H. Dunne), Beyrut 1401/1982, s. 84; a.mlf., *Ahbarû's-şu'arâ'l-muħdeşin* (nşr. J. H. Dunne), Beyrut 1401/1982, s. 32; Mes'ûdî, *Mürücü'z-zeheb* (Meynard), VII, 625; Ebû'l-Ferîc el-İsfahânî, *el-Egânî*, IV, 166-173; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 288; İbn Manzûr, *Muħtârü'l-Egânî*, Beyrut 1383/1964, X, 10; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, IV, 288-292; H. G. Farmer, *A History of Arabian Music*, London 1929, s. 84-85; a.mlf., "Mâlik-Tâî", *İA*, VII, 259-260; Şevki Dayf, *eş-Şi'r ve'l-gınâ fi'l-Medine ve Mekke li'-aşri Benî Ümeyye*, Kahire 1976, s. 62-63; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 258; Ali el-Useyfî el-Âmilî, *el-Gınâ fi'l-İslâm*, Beyrut 1404/1984, s. 95-100; Abdülemir Ali Mühennâ, *Ahbarû'l-mugannîn ve muganniyât*, Beyrut 1990, s. 258-261; *Mu.A*, I, 65; A. Shiloah, "Mâlik b. Abî'l-Samh al-Tâî", *EP* (İng.), VI, 262; Fuat Günel, "İbn Âişe, Muhammed", *DİA*, XIX, 299.

FUAT GÜNEL

MÂLİK b. ENES

(مالك بن أنس)

Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik
b. Ebi Âmir el-Asbahî el-Yemenî
(ö. 179/795)

Mâlikî mezhebinin imamı,
büyük müctehid ve muhaddis.

93'te (712) dünyaya geldi. Doğum tarihiyle ilgili olarak kendisinden de nakledilen bu rivayet yanında 90-98 (709-717) yılları arasındaki bir tarihte doğduğu da zikredilmektedir (Kâdî İyâz, I, 111). Kâdî İyâz, Vâdilkurâ'nın Zülmerve köyünde doğduğuna, önce Medine yakınlarındaki Akik mevkiine, ardından Medine'ye yerleştiğine dair bir rivayet nakleder (a.g.e., I, 115). Soy bakımından Araplar'ın iki ana kolundan biri olan Kahtânîler'e (diğeri Adnânîler) mensup olduğundan bu kabilenin bazı alt kollarına nisbetle Asbahî, Ya'murî, Himyerî ve menşelerinin Yemen olmasından dolayı Yemenî nisbeleriyle anılmıştır. Dedesi Mâlik veya onun babası Ebû Âmir Yemen'den gelerek Medine'ye yerleşmiş, burada Benî Teym b. Mürre kabi-